

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL JEAN RICHARD DE LA TOUR
prezentate la 3 martie 2022¹

Cauza C-420/20

HN

**Procedură penală
cu participarea**

Sofiyska rayonna prokuratura

[cerere de decizie preliminară formulată de Sofiyski Rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia, Bulgaria)]

„Trimitere preliminară – Cooperare judiciară în materie penală – Directiva (UE) 2016/343 – Articolul 8 alineatul (1) – Dreptul de a fi prezent la proces – Articolul 8 alineatul (2) – Renunțare la dreptul de a fi prezent la proces – Punere în executare a unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere pronunțate împotriva unui resortisant al unei țări terțe, urmărit penal în cadrul unei proceduri penale – Compatibilitate”

I. Introducere

1. Prezenta cauză se caracterizează printr-un paradox care conduce la o contradicție dificil de depășit. Persoana în cauză, un resortisant albanez, este urmărită de autoritățile penale bulgare ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave pentru care dispozițiile Codului de procedură penală bulgar impun să fie prezent la proces. În același timp, dispozițiile Legii bulgare privind străinii impun ca acesta să fie îndepărtat în țara sa de origine și să i se interzică șederea și accesul pe teritoriul bulgar pentru o perioadă de cinci ani. Rezultă că persoana respectivă este împiedicată să se înfățișeze la proces, deși are această obligație, în temeiul dispozițiilor dreptului național, și are dreptul să se înfățișeze la proces, în temeiul dispozițiilor dreptului Uniunii.

2. Prin intermediul întrebărilor preliminare formulate, instanța de trimitere solicită, așadar, în esență Curții să precizeze măsura în care dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la proces, garantat la articolul 8 din Directiva (UE) 2016/343², permite unui stat membru să procedeze la executarea unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere împotriva resortisantului unei țări terțe urmărit ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave și care nu a fost încă judecat.

¹ Limba originală: franceza.

² Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale (JO 2016, L 65, p. 1).

3. În cadrul prezentelor concluzii, vom prezenta mai întâi motivele pentru care aceste întrebări trebuie examinate în considerarea, pe de o parte, a prevederilor Directivei 2016/343 privind dreptul de a fi prezent la proces și, pe de altă parte, a normelor prevăzute de Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală³.

4. Vom explica, în continuare, motivele pentru care, într-o situație în care se adoptă o decizie de returnare însoțită de o interdicție de intrare și de ședere împotriva unui resortisant al unei țări terțe urmărit în cadrul unei proceduri penale, respectarea articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 impune verificarea, de la caz la caz, dacă punerea în executare imediată a deciziei respective îi permite acestui resortisant să fie prezent la proces și, dacă este cazul, dacă îndepărtarea ar trebui amânată sau dacă interdicția de intrare și de ședere ar trebui ridicată sau suspendată, în conformitate cu dispozițiile relevante ale Directivei 2008/115.

5. Vom arăta de asemenea că dispozițiile prevăzute la articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 nu se opun ca un stat membru să judece resortisantul respectiv în lipsa sa, cu condiția ca acesta să fi fost informat în timp util nu numai cu privire la proces și la consecințele neprezentării, ci și cu privire la măsurile specifice puse la dispoziția sa pentru a se înfățișa la proces, sau ca această persoană care a fost informată cu privire la proces să fie reprezentată în mod corespunzător de un avocat mandatat de aceasta sau desemnat din oficiu.

6. În schimb, vom prezenta motivele pentru care acest articol se opune ca un proces să aibă loc în lipsă atunci când persoana acuzată, deși a fost informată cu privire la consecințele neprezentării, și-a exprimat intenția de a renunța la dreptul său de a fi prezentă la proces numai în cursul procedurii de urmărire penală, la un moment la care nu era stabilită data procesului.

7. În sfârșit, vom preciza motivele pentru care articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, în temeiul căruia statele membre se asigură că persoanele acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces, se opune, în opinia noastră, unei reglementări naționale care prevede că persoana acuzată are obligația de a se înfățișa la proces.

II. Cadrul juridic

A. *Dreptul Uniunii*

1. *Directiva 2016/343*

8. Directiva 2016/343 prevede, în conformitate cu articolul 1 din aceasta, intitulat „Obiect”, norme minime cu privire, pe de o parte, la anumite aspecte ale prezumției de nevinovăție și, pe de altă parte, la dreptul de a fi prezent la proces.

³ JO 2008, L 348, p. 98.

9. Articolul 8 din această directivă, intitulat „Dreptul de a fi prezent la proces”, prevede la alineatele (1)-(4) următoarele:

„(1) Statele membre se asigură că persoanele suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces.

(2) Statele membre pot să prevadă că un proces care poate duce la o hotărâre privind vinovăția sau nevinovăția persoanei suspectate sau acuzate poate avea loc în absența persoanei în cauză, cu condiția ca:

(a) persoana suspectată sau acuzată să fi fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării; sau

(b) persoana suspectată sau acuzată care a fost informată cu privire la proces să fie reprezentată de un avocat mandatat, care a fost numit fie de către persoana suspectată sau acuzată, fie de către stat.

(3) O hotărâre luată în conformitate cu alineatul (2) poate fi pusă în executare împotriva persoanei suspectate sau acuzate în cauză.

(4) Atunci când statele membre prevăd posibilitatea desfășurării proceselor în lipsa persoanelor suspectate sau acuzate, dar condițiile prevăzute la alineatul (2) din prezentul articol nu pot fi îndeplinite din cauză că suspectul sau inculpatul nu poate fi localizat, în pofida eforturilor rezonabile depuse în acest scop, statele membre pot să prevadă că o hotărâre poate fi totuși luată și pusă în executare. În acest caz, statele membre se asigură că, atunci când persoanele suspectate sau acuzate sunt informate cu privire la hotărâre și, în special, atunci când sunt prinse, ele sunt informate și despre posibilitatea de a contesta hotărârea și despre dreptul la un nou proces sau la o altă cale de atac, în conformitate cu articolul 9.”

10. Articolul 9 din directiva menționată, intitulat „Dreptul la un nou proces”, prevede:

„Statele membre se asigură că, atunci când persoanele suspectate sau acuzate nu au fost prezente la procesul lor și condițiile prevăzute la articolul 8 alineatul (2) nu au fost îndeplinite, persoanele în cauză au dreptul la un nou proces sau la o altă cale de atac care permite reexaminarea pe fond a cauzei, inclusiv examinarea unor probe noi, și care ar putea duce la anularea hotărârii inițiale. În acest sens, statele membre se asigură că persoanele în cauză suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente, de a participa efectiv, în conformitate cu procedurile prevăzute de dreptul intern, și de a-și exercita dreptul la apărare.”

2. Directiva 2008/115

11. Conform articolului 1 din Directiva 2008/115, intitulat „Obiectul”, aceasta „stabilește standarde și proceduri comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală, în conformitate cu drepturile fundamentale ca principii generale ale dreptului [Uniunii] precum și cu dreptul internațional [...]”

12. Articolul 3 din această directivă, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive, se aplică următoarele definiții:

[...]

4. «decizie de returnare» înseamnă decizia sau orice alt act de natură administrativă sau judiciară prin care șederea unui resortisant al unei țări terțe este stabilită sau declarată ca fiind ilegală și prin care se impune sau se stabilește obligația de returnare;
5. «îndepărtare» înseamnă executarea obligației de returnare, respectiv transportul fizic în afara statului membru;
6. «interdicția de intrare» înseamnă decizia sau orice alt act de natură administrativă sau judiciară care interzice intrarea și șederea pe teritoriul statelor membre pentru o anumită perioadă și care însoțește o decizie de returnare;

[...]”

13. Articolul 9 din directiva menționată, intitulat „Amânarea îndepărtării”, prevede la alineatul (2) următoarele:

„Statele membre pot amâna îndepărtarea pentru o perioadă corespunzătoare, în funcție de circumstanțele specifice fiecărui caz. Statele membre iau în considerare în special:

- (a) starea fizică sau capacitatea mentală a resortisantului țării terțe;
- (b) motive de ordin tehnic, cum ar fi lipsa mijloacelor de transport sau imposibilitatea de îndepărtare datorită lipsei identificării.”

14. Articolul 11 din aceeași directivă, intitulat „Interdicția de intrare”, prevede, la alineatul (3) al patrulea paragraf, următoarele:

„Statele membre pot retrage sau suspenda interdicția de intrare în cazuri individuale sau în anumite categorii de cazuri din alte motive [decât cele prevăzute la paragrafele precedente]”.

B. Dreptul bulgar

1. Codul de procedură penală

15. Articolul 247b din Nakazatelno-protsesualen kodeks (Codul de procedură penală)⁴ prevede:

„(1) [...] La ordinul judecătorului raportor, se notifică inculpatului o copie a rechizitoriului. La notificarea rechizitoriului, persoana acuzată este informată despre stabilirea ședinței preliminare și despre întrebările menționate la articolul 248 alineatul (1), despre dreptul său de a se înfățișa cu un apărător și despre posibilitatea care îi este oferită de a solicita desemnarea unui apărător în

⁴ Denumit în continuare „NPK”.

cazurile prevăzute la articolul 94 alineatul (1), precum și cu privire la faptul că cauza penală poate fi judecată și soluționată în lipsă dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la articolul 269.

(2) Procurorul și apărătorul sunt informați cu privire la ședința preliminară și la aspectele menționate la articolul 248 alineatul (1), precum și victima sau moștenitorii acesteia ori persoana juridică vătămată, care sunt informați cu privire la dreptul lor de a mandata un avocat.

[...]”

16. Articolul 248 alineatul (1) din NPK, în versiunea aplicabilă situației de fapt din litigiul principal, prevede următoarele:

„[...] În ședința preliminară se discută următoarele aspecte:

[...]

2. dacă există motive pentru clasarea sau suspendarea procedurii penale;
3. dacă, în cursul procedurii de urmărire penală, a existat o încălcare substanțială a normelor de procedură care a condus la limitarea drepturilor procedurale ale persoanei acuzate, ale victimei sau ale moștenitorilor săi;
4. dacă este necesar ca examinarea cauzei să fie supusă unor norme speciale;

[...]

8. stabilirea ședinței și persoanele care urmează să fie citate.”

17. Articolul 269 din NPK prevede:

„(1) În cauzele în care inculpatul a fost trimis în judecată pentru o infracțiune gravă, prezența acestuia la ședință este obligatorie.

(2) Instanța poate dispune ca inculpatul să se înfățișeze și în cauze în care prezența sa nu este obligatorie atunci când acest lucru este necesar pentru descoperirea adevărului obiectiv.

(3) În măsura în care acest lucru nu împiedică stabilirea adevărului obiectiv, cauza poate fi judecată în lipsa inculpatului dacă:

1. acesta nu se află la adresa pe care a indicat-o sau a schimbat-o fără a informa autoritatea cu privire la aceasta;
2. domiciliul său din țară nu este cunoscut și nu a fost stabilit în urma unei cercetări aprofundate;
3. [...] citat în mod corespunzător, acesta nu a indicat motive valabile care să justifice neprezentarea sa și a fost respectată procedura prevăzută la articolul 247b alineatul (1);
4. [...] acesta locuiește în afara Republicii Bulgaria și:
 - a) domiciliul său nu este cunoscut;

- b) acesta nu poate fi citat pentru alte motive;
- c) a fost convocat în mod corespunzător și nu a indicat motive întemeiate pentru a nu se înfățișa.”

2. *Legea privind străinii în Republica Bulgaria*

18. *Zakon za chuzhdentsite v Republika Bulgaria (Legea privind străinii în Republica Bulgaria)*⁵ din 23 decembrie 1998, în versiunea aplicabilă faptelor din litigiul principal, transpune Directiva 2008/115⁶.

19. În temeiul articolului 10 alineatul (1) din ZChRB:

„(1) [...] Eliberarea unei vize sau intrarea pe teritoriu a unui străin este refuzată atunci când:

[...]

7. [...] acesta a încercat să intre sau să tranziteze utilizând documente false sau falsificate sau o viză ori un permis de ședere fals;

[...]

22. [...] există informații potrivit cărora obiectivul intrării sale este de a utiliza țara ca țară de tranzit pentru migrarea către un stat terț;

[...]”

20. În conformitate cu articolul 10 alineatul (2) din ZChRB,

„(2) [...] În cazurile menționate la alineatul (1), viza poate fi eliberată sau intrarea pe teritoriul Republicii Bulgaria poate fi autorizată din motive umanitare, în interesul statului sau pentru îndeplinirea unor obligații internaționale.”

21. Potrivit articolului 41 alineatul (5) din ZChRB:

„[...] Se impune dispunerea returnării atunci când:

[...]

5. [...] [s]e constată că străinul a trecut legal frontiera națională, dar a încercat să iasă de pe teritoriu printr-un loc de trecere neautorizat în acest scop sau având un pașaport sau un document de călătorie fals sau falsificat.”

⁵ DV nr. 153, denumită în continuare „ZChRB”.

⁶ Ca urmare a cererii de lămuriri formulate de Curte, instanța de trimitere a precizat că alineatul 16 din *Zakon za izmenenie i dopalnenie na zakona za Chuzhdentsite v Republika Balgaria (Legea de modificare a Legii privind străinii în Republica Bulgaria, DV nr. 36) din 15 mai 2009* indică faptul că cerințele Directivei 2008/115 au fost puse în aplicare.

22. Articolul 42h alineatul (1) din ZChRB prevede următoarele:

„[...] O interdicție de intrare și de ședere pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene se aplică atunci când:

1. sunt îndeplinite condițiile menționate la articolul 10 alineatul (1);

[...]

(3) [...] Interdicția de intrare și de ședere pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene se aplică pentru [o perioadă maximă de] cinci ani. Interdicția de intrare și de ședere pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene poate dura mai mult de cinci ani atunci când persoana reprezintă o amenințare gravă pentru ordinea publică sau securitatea națională.

(4) [...] Interdicția de intrare poate fi dispusă odată cu măsura coercitivă prevăzută la articolul 40 alineatul (1) punctul 2 sau la articolul 41, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la articolul 10 alineatul (1).”

23. Articolul 44 alineatul (5) din ZChRB prevede:

„(5) [...] În cazul în care există obstacole care îl împiedică pe străin să părăsească imediat teritoriul sau să intre într-o altă țară și nu este prevăzută nicio măsură pentru îndepărtarea sa iminentă, autoritatea care a emis ordonanța de impunere a măsurii administrative coercitive sau directorul direcției «Migrație», după evaluarea situației individuale și a riscului de sustragere sau de împiedicare a returnării în alt mod, dispune prin ordin potrivit modalităților prevăzute de decretul de aplicare a prezentei legi, executarea tuturor sau a uneia dintre măsurile asigurătorii următoare:

1. străinul menționat este obligat să se prezinte în fiecare săptămână la secția locală a Ministerului Afacerilor Interne de la locul de reședință;

[...]”

24. În temeiul articolului 44 alineatul (6) din ZChRB:

„(6) [...] În cazul în care a fost luată o măsură administrativă coercitivă în temeiul articolului 39a alineatul (1) punctele 2 și 3 împotriva unui străin, iar acesta din urmă împiedică executarea ordinului prin care a fost impusă măsura sau există riscul de a fugi, autoritățile menționate la alineatul (1) pot să emită un ordin de plasare în custodie publică împotriva străinului, într-un centru special de cazare provizorie pentru străini, în vederea pregătirii returnării sale la frontiera Republicii Bulgaria sau a expulzării acestuia. Plasarea forțată este dispusă și atunci când străinul nu respectă condițiile măsurii asigurătorii prevăzute la alineatul (5).”

III. Situația de fapt din litigiul principal și întrebările preliminare

A. Situația de fapt în litigiu

25. Sofiyska rayonna prokuratura (Parchetul de Raion din Sofia, Bulgaria) a început urmărirea penală împotriva lui HN, un resortisant albanez, pentru motivul că acesta ar fi utilizat, la 11 martie 2020, documente de identitate străine false, și anume un pașaport și o carte de identitate, la punctul de control al trecerii frontierei din cadrul aeroportului Sofia, pentru a părăsi teritoriul bulgar și a se deplasa în Regatul Unit. Această infracțiune constituie o infracțiune gravă, în sensul legislației naționale aplicabile, pasibilă de o pedeapsă privativă de libertate mai mare de cinci ani.

26. Din decizia de trimitere reiese că, la momentul arestării lui HN, la 11 martie 2020, Granichno politseysko upravlenie (Serviciul poliției de frontieră din Sofia, Bulgaria) a inițiat o procedură de urmărire penală la Parchetul Raionului Sofia. A doua zi, directorul Serviciului poliției de frontieră din Sofia a adoptat împotriva lui HN, pe de o parte, un ordin de returnare în temeiul articolului 41 punctul 5 și al articolului 44 alineatul (1) din ZChRB și, pe de altă parte, o măsură de „interdicție de intrare și de ședere” pentru o perioadă de cinci ani, începând cu 12 martie 2020 și până la 11 martie 2025, în temeiul articolului 43h alineatele (3) și (4) coroborat cu articolul 10 alineatul (1) punctele 7 și 22, precum și cu articolul 44 alineatul (1) din ZChRB.

27. Împotriva acestor două măsuri administrative coercitive nu a fost introdusă nicio cale de atac.

28. La 27 aprilie 2020, HN, însoțit de apărătorul său desemnat din oficiu, a luat cunoștință de acuzarea sa pentru utilizarea în mod deliberat a unor documente de identitate false, în conformitate cu articolul 316 coroborat cu articolul 308 alineatele (1) și (2) din Nakazatelen kodeks (Codul penal). Cu această ocazie, el a luat cunoștință, în prezența unui interpret, de drepturile sale, inclusiv cele prevăzute la articolul 269 din NPK cu privire la organizarea unei proceduri în lipsă și la consecințele acesteia. În cursul audierii care a avut loc în aceeași zi, HN a declarat că înțelege drepturile care îi erau expuse și nu dorea să se înfățișeze la procedură.

29. La 27 mai 2020, instanța de trimitere a primit rechizitoriul din partea Parchetului Raionului Sofia și a inițiat, pe baza acestuia, procedura penală din litigiul principal.

30. La 16 iunie 2020, HN a părăsit centrul de cazare pentru resortisanți ai unor țări terțe și a fost transportat la frontieră, la punctul de trecere a frontierei din Gyueshevo, în executarea măsurilor adoptate împotriva sa.

31. Prin decizia din 24 iunie 2020, data examinării în ședință publică preliminară a fost stabilită la 23 iulie 2020, iar judecătorul raportor a dispus ca lui HN să îi fie comunicate, prin intermediul personalului Direcției „Migrație” din cadrul Ministerului bulgar de Interne, copii ale deciziei și ale rechizitoriului, traduse în limba albaneză, ținând seama de prevederile articolului 247b alineatul (3) din NPK. S-a arătat de asemenea că, în conformitate cu articolul 269 alineatul (1) din NPK, prezența lui HN la ședința de judecată era obligatorie și că procedura se putea desfășura în absența inculpatului în condițiile prevăzute la articolul 269 alineatul (3) din NPK.

32. La 16 iulie 2020, instanța de trimitere a fost informată de Direcția „Migrație” din cadrul Ministerului bulgar de Interne că HN părăsise centrul de cazare și fusese transportat la frontieră. Din decizia de trimitere reiese că HN nu a fost informat cu privire la inițierea procedurii penale declanșate împotriva sa.

33. În ședința publică care a avut loc la 23 iulie 2020, Parchetul Raionului Sofia a declarat că erau îndeplinite condițiile necesare pentru a organiza o procedură în lipsă, în măsura în care HN se afla în afara teritoriului bulgar și domiciliul său nu era cunoscut. De fapt, la ora actuală, autoritățile judiciare bulgare nu știu unde se află această persoană.

B. Procedura principală

34. Instanța de trimitere subliniază că, în temeiul articolului 10 alineatele (1) și (2) din ZChRB, în ipoteza în care o procedură penală este inițiată împotriva unui resortisant al unei țări terțe pentru motivul că a încercat să intre sau să tranziteze teritoriul utilizând documente oficiale false sau falsificate, dreptul acestuia de a fi prezent în persoană la procedura penală inițiată împotriva sa este compromis.

35. Instanța de trimitere are în vedere, așadar, trei scenarii pentru a remedia această încălcare a drepturilor persoanei acuzate.

36. În ipoteza în care persoana acuzată ar fi îndepărtată și ar face obiectul unei măsuri de interdicție de intrare și de ședere în statul de urmărire penală, instanța de trimitere apreciază că ar fi posibil să se stabilească domiciliul din străinătate al acestei persoane în conformitate cu instrumentele internaționale în vigoare, pentru a o informa cu privire la procedură și pentru a încheia procedura în lipsa sa, înțelegându-se că ar fi reprezentată de un apărător desemnat din oficiu.

37. Un al doilea scenariu ar consta în suspendarea procedurii penale până la expirarea măsurii interdicției de intrare și de ședere pentru a garanta respectarea drepturilor procedurale ale persoanei respective.

38. Un al treilea scenariu ar consta în stabilirea prealabilă a datelor ședințelor de judecată și informarea serviciilor poliției de frontieră din cadrul Ministerului bulgar de Interne că sunt obligate să admită persoana acuzată pe teritoriul național, pentru a putea exercita pe deplin dreptul de care dispune în temeiul articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 de a fi prezentă la proces, în pofida interdicției de intrare adoptate împotriva sa. Totuși, aceasta ar însemna condiționarea dreptului de a fi prezent la proces de eliberarea prealabilă de către puterea executivă a unei autorizații de admitere pe teritoriul național. Instanța de trimitere subliniază că această autorizație nu poate face obiectul unei căi de atac jurisdicționale, ceea ce, în practică, ar genera obstacole administrative care afectează dreptul la un proces echitabil.

C. Întrebările preliminare

39. În aceste împrejurări, Sofiyski Rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia, Bulgaria) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Este admisibilă o limitare a dreptului persoanei acuzate, prevăzut la articolul 8 alineatul (1) din [Directiva 2016/343], de a fi prezentă în persoană la propriul proces, prin dispoziții naționale potrivit cărora poate fi aplicată, împotriva unor străini acuzați în mod oficial, o interdicție administrativă de intrare și de ședere pe teritoriul țării în care se desfășoară procedura penală?

- 2) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, ar fi îndeplinite condițiile prevăzute la articolul 8 alineatul (2) literele (a) și/sau (b) din [Directiva 2016/343] pentru desfășurarea procesului în absența persoanei acuzate în cazul în care aceasta a fost informată în mod corect cu privire la procesul penal și la consecințele neprezentării și este reprezentată de un avocat mandatat, care a fost numit fie de către persoana acuzată, fie de către stat, însă prezentării sale în persoană i se opune o interdicție administrativă de intrare și de ședere pe teritoriul țării în care se desfășoară procedura penală?
- 3) Dreptul persoanei acuzate, prevăzut la articolul 8 alineatul (1) din [Directiva 2016/343], de a fi prezentă în persoană la propriul proces poate fi transformat, în temeiul unei reglementări naționale determinate, într-o obligație procedurală a acesteia? Concret: statele membre asigură astfel un nivel mai ridicat de protecție în sensul considerentului (48) al acestei directive sau, dimpotrivă, o asemenea abordare este incompatibilă cu considerentul (35) al directivei menționate, potrivit căruia dreptul persoanei acuzate nu este absolut și se poate renunța la acesta?
- 4) O renunțare prealabilă a persoanei acuzate la dreptul prevăzut la articolul 8 alineatul (1) din [Directiva 2016/343] de a fi prezentă în persoană la propriul proces, care a fost exprimată în mod neechivoc în cursul procedurii de urmărire penală, este admisibilă în cazul în care persoana acuzată a fost informată cu privire la consecințele neprezentării?”

D. Procedura în fața Curții

40. Aceste întrebări au făcut obiectul unor observații scrise din partea guvernelor german, maghiar și neerlandez, precum și din partea Comisiei Europene.

41. La 5 octombrie 2021, Curtea a adresat instanței de trimitere o cerere de informații privind cadrul juridic al litigiului principal, la care aceasta a răspuns la 11 octombrie 2021.

42. În ședință, HN și Comisia au prezentat observații orale.

IV. Analiză

A. Observație introductivă

43. Vom formula o observație introductivă referitoare la cadrul juridic relevant.

44. Astfel, considerăm că întrebările adresate impun să se țină seama de alte norme de drept al Uniunii decât cele vizate în mod expres în decizia de trimitere⁷.

⁷ Amintim că reiese dintr-o jurisprudență constantă că, în cadrul procedurii de cooperare cu instanțele naționale instituită la articolul 267 TFUE, este de competența Curții să ofere instanței de trimitere un răspuns util, care să îi permită să soluționeze litigiul cu care a fost sesizată. Din această perspectivă, Curtea poate lua în considerare norme de drept al Uniunii la care instanța națională nu a făcut referire în întrebările sale preliminare, în măsura în care aceste norme sunt necesare pentru examinarea litigiului principal. A se vedea printre altele Hotărârea din 29 aprilie 2021, Banco de Portugal și alții (C-504/19, EU:C:2021:335, punctul 30 și jurisprudența citată) și Hotărârea din 23 noiembrie 2021, IS (Nelegalitatea ordonanței de trimitere) (C-564/19, EU:C:2021:949, punctul 99).

45. Astfel, instanța de trimitere solicită Curții să interpreteze dispozițiile articolului 8 din Directiva 2016/343 într-o situație specială în care persoana acuzată a făcut, pe de o parte, obiectul unei măsuri de îndepărtare și, pe de altă parte, al unei măsuri de interdicție de intrare și de ședere pe teritoriul național pentru o perioadă de cinci de ani, în temeiul ZChRB.

46. Aceste măsuri nu constituie o pedeapsă, ci măsuri coercitive prin natura lor care pot fi adoptate independent de inițierea unei proceduri penale. În urma cererii de lămuriri formulate de Curte, instanța de trimitere a arătat că ZChRB, în temeiul căreia au fost adoptate aceste măsuri, transpune Directiva 2008/115. Având în vedere informațiile respective și în lipsa unor precizări pe care le-ar fi putut furniza guvernul bulgar în această cauză, considerăm că situația lui HN intră în domeniul de aplicare al Directivei 2008/115, astfel cum este stabilit la articolul 2 alineatul (1) din aceasta. Nimic nu indică faptul că Republica Bulgaria ar fi ales să excludă aplicarea directivei menționate în situațiile prevăzute la articolul 2 alineatul (2) din aceasta.

47. În consecință, și sub rezerva, încă o dată, a precizărilor pe care ni le-ar fi putut furniza guvernul bulgar, considerăm, pe de o parte, că decizia prin care autoritățile naționale competente au dispus returnarea persoanei în cauză în țara sa de origine constituie o „decizie de returnare”, în sensul articolului 3 punctul 4 din Directiva 2008/115, implicând, prin urmare, „îndepărtarea” acestuia din urmă de pe teritoriul bulgar, în sensul articolului 3 punctul 5 din directiva menționată și, pe de altă parte, că decizia prin care aceste autorități au adoptat o măsură de interdicție de intrare și de ședere constituie o „interdicție de intrare” în sensul articolului 3 punctul 6 din directiva menționată.

48. Întrebările pe care le adresează instanța de trimitere impun, așadar, în opinia noastră, evocarea normelor prevăzute de Directiva 2008/115 pentru a le corobora cu principiile enunțate în cadrul Directivei 2016/343.

B. Conținutul dreptului de a fi prezent la proces, astfel cum este consacrat la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 (prima întrebare)

49. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență Curții să declare dacă articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici naționale în temeiul căreia autoritățile naționale competente pot executa o decizie de returnare, însoțită de o interdicție de intrare și de ședere, împotriva unui resortisant al unei țări terțe, în condițiile în care acesta din urmă este urmărit în cadrul unei proceduri penale ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave și nu s-a înfățișat încă la proces.

50. Problema se pune în măsura în care este evident că executarea unei decizii de returnare, în condițiile în care implică transportul fizic al persoanei interesate în afara statului membru în cauză⁸, și adoptarea unei măsuri de interdicție de intrare și de ședere pe teritoriul acestui stat pentru o perioadă de cinci ani, în măsura în care îi interzice acesteia să intre din nou pe acest teritoriu și să locuiască acolo în continuare⁹, sunt susceptibile să încalce dreptul persoanei în cauză de a se înfățișa la proces atunci când, în paralel cu adoptarea acestor măsuri, acesta face obiectul urmăririi penale.

⁸ A se vedea Hotărârea din 6 decembrie 2012, Sagor (C-430/11, EU:C:2012:777, punctul 44 și jurisprudența citată).

⁹ A se vedea în special Hotărârea din 3 iunie 2021, Westerwaldkreis (C-546/19, EU:C:2021:432, punctul 52 și jurisprudența citată).

51. În consecință, se impune o legătură între procedura penală și procedura de îndepărtare și de returnare. Pentru a stabili modalitățile acesteia, vom începe analiza noastră cu o examinare a termenilor articolului 8 din Directiva 2016/343, care consacră dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la proces, înainte de a ne concentra asupra economiei, precum și asupra obiectivelor acestei directive¹⁰. Vom ține seama și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Astfel, legiuitorul Uniunii a expus în mod clar în considerentele (11), (13), (33), (45), (47) și (48) ale directivei menționate intenția sa de a consolida și de a garanta aplicarea efectivă a dreptului la un proces echitabil în cadrul procedurilor penale prin integrarea, în dreptul Uniunii, a jurisprudenței pe care această Curte a dezvoltat-o cu privire la respectarea articolului 6 paragraful 1 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale¹¹.

1. Termenii articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343

52. Articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 consacră dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la propriul proces¹². Impunând statelor membre să „se asigur[e] că [acestea din urmă] au dreptul de a fi prezente la propriul proces”, legiuitorul Uniunii stabilește în sarcina acestor state o obligație de a lua măsurile necesare pentru a permite persoanelor în cauză exercitarea dreptului respectiv.

53. Astfel, dreptul de a fi prezent la proces ține de dreptul fundamental la un proces echitabil¹³. Amintim că drepturile fundamentale sunt parte integrantă a principiilor generale de drept a căror respectare este asigurată de Curte¹⁴. Dreptul la un proces echitabil este consacrat atât la articolul 47 al doilea și al treilea paragraf¹⁵ și la articolul 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene¹⁶, cât și la articolul 6 din CEDO.

54. Articolul 48 alineatul (2) din cartă prevede în special că oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare¹⁷. Aceste drepturi impun, printre altele, ca persoana acuzată să fie în măsură să își susțină în mod util punctul de vedere în legătură cu acuzațiile formulate împotriva sa.

55. În această privință, din Hotărârea Spetsializirana prokuratura (Ședință în lipsa persoanei acuzate) reiese că organizarea unei ședințe publice prezintă o importanță deosebită în materie penală, în măsura în care justițiabilul poate solicita în mod legitim să fie „ascultat” și să beneficieze în special de posibilitatea de a-și expune oral mijloacele de apărare, de a asculta depozițiile incriminatoare, de a interoga și de a contrainteroga martorii¹⁸. Curtea Europeană a

¹⁰ Trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, în vederea interpretării unei dispoziții de drept al Uniunii, trebuie să se țină seama nu numai de formularea acesteia, ci și de contextul său și de obiectivele urmărite de reglementarea din care face parte dispoziția menționată. A se vedea de exemplu Hotărârea din 14 octombrie 2021, Dyrektor Z. Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (C-373/20, EU:C:2021:850, punctul 36 și jurisprudența citată).

¹¹ Semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, denumită în continuare „CEDO”.

¹² Hotărârea din 17 decembrie 2020, Generalstaatsanwaltschaft Hamburg (C-416/20 PPU, EU:C:2020:1042, punctul 43).

¹³ A se vedea considerentul (33) al Directivei 2016/343.

¹⁴ Hotărârea din 26 iunie 2007, Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții (C-305/05, EU:C:2007:383, punctul 29).

¹⁵ Potrivit articolului 47 al doilea paragraf din cartă, orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege, orice persoană având posibilitatea de a fi consiliată, apărută și reprezentată.

¹⁶ Denumită în continuare „carta”.

¹⁷ Hotărârea din 29 iulie 2019, Gambino și Hyka (C-38/18, EU:C:2019:628, punctul 38).

¹⁸ A se vedea în special Hotărârea din 13 februarie 2020 (C-688/18, EU:C:2020:94, punctul 36), care se referă la Hotărârea Curții EDO din 23 noiembrie 2006, Jussila împotriva Finlandei (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, § 40), și la Hotărârea Curții EDO din 4 martie 2008, Hüseyin Turan împotriva Turciei (CE:ECHR:2008:0304JUD001152902, § 31).

Drepturilor Omului a statuat de asemenea, pe aceeași linie, că prezența persoanei acuzate la proces prezintă o importanță capitală atât ca urmare a dreptului de a fi ascultată, cât și a necesității de a controla exactitatea afirmațiilor sale și de a le confrunța cu declarațiile victimei, ale cărei interese trebuie să fie de asemenea protejate, precum și cu cele ale martorilor¹⁹.

56. Reiese, în plus, din Hotărârea din 29 iulie 2019, Gambino și Hyka, că cei care au responsabilitatea de a decide cu privire la vinovăția sau la nevinovăția persoanei trimise în judecată trebuie, în principiu, să audieze martorii în persoană²⁰. Un aspect important al unui proces penal este posibilitatea pe care o are inculpatul de a fi confruntat cu martorii și/sau cu victimele, în prezența judecătorului care va trebui să se pronunțe asupra vinovăției sale la finalul dezbaterilor. Principiul nemijlocirii ar fi o garanție importantă în procesul penal, întrucât observațiile făcute de judecător cu privire la comportamentul și la credibilitatea unui martor ar putea avea consecințe importante pentru inculpatul respectiv²¹. Prin urmare, această jurisprudență se întemeiază pe convingerea că doar procesul penal poate conduce la stabilirea formală a vinovăției penale²².

57. Ținând seama de termenii articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 și de rangul pe care îl ocupă dreptul de a fi prezent la proces în dreptul Uniunii, autoritățile unui stat membru care au decis să inițieze urmărirea penală împotriva unui resortisant al unei țări terțe nu pot, în opinia noastră, să procedeze la executarea unei măsuri de îndepărtare față de acest resortisant însoțită, în plus, de o interdicție de intrare și de ședere pentru o perioadă de cinci de ani, fără a fi prevăzute măsurile de organizare a procedurii care se impun pentru a permite resortisantului respectiv să își exercite pe deplin dreptul de a fi prezent la proces, cu excepția cazului în care a renunțat la acesta în mod clar și neechivoc.

58. Această interpretare este, în opinia noastră, confirmată de economia Directivei 2016/343.

2. Economia Directivei 2016/343

59. În primul rând, trebuie arătat că situația în care persoana acuzată este împiedicată să fie prezentă la proces nu este avută în vedere de legiuitorul Uniunii în capitolul 3 din Directiva 2016/343, nici la articolul 8, nici la articolul 9 din aceasta.

60. Articolul 8 din această directivă are ca unic obiect și finalitate să consacre, la alineatul (1), dreptul acestei persoane de a fi prezentă la propriul proces și să definească, la alineatul (2), ipotezele în care o persoană poate fi judecată în lipsă. Astfel, în considerentul (35) al directivei

¹⁹ A se vedea Hotărârea Curții EDO din 23 mai 2000, Van Pelt împotriva Franței (CE:ECHR:2000:0523JUD003107096, § 66).

²⁰ C-38/18, EU:C:2019:628, punctul 42.

²¹ A se vedea Hotărârea din 29 iulie 2019, Gambino și Hyka (C-38/18, EU:C:2019:628, punctul 43).

²² Amintim în această privință că, potrivit jurisprudenței Curții, noțiunea de „proces în urma căruia a fost pronunțată decizia” trebuie înțeleasă în sensul că desemnează procedura care a condus la decizia judiciară prin care persoana a fost condamnată definitiv și, în ipoteza în care procesul penal a presupus mai multe grade de jurisdicție care au condus la decizii succesive, ea a statuat că noțiunea respectivă se referă la ultima procedură din cadrul acestui proces în cursul căreia o instanță, după ce a examinat cauza atât în fapt, cât și în drept, s-a pronunțat în mod definitiv asupra vinovăției persoanei în cauză și a condamnat-o la o pedeapsă privativă de libertate. A se vedea în acest sens Hotărârea din 22 decembrie 2017, Ardic (C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026, punctele 64 și 65). Curtea a statuat că noțiunea menționată trebuie să facă obiectul unei interpretări autonome și uniforme în cadrul Uniunii, independent de calificările și de normele de fond, precum și de procedură, prin natura lor divergente, în materie penală, din diferitele state membre (punctul 63). Curtea a mai precizat că în sfera aceleiași noțiuni intră de asemenea o procedură ulterioară în urma căreia este pronunțată o decizie judiciară care modifică în mod definitiv nivelul uneia sau al mai multor pedepse pronunțate anterior, în măsura în care autoritatea care a adoptat cea din urmă decizie a beneficiat în această privință de o marjă de apreciere (punctul 66).

menționate, legiuitorul Uniunii precizează că acest drept nu este absolut, persoana acuzată având posibilitatea, în anumite condiții, de a renunța la acest drept, în mod expres sau tacit, dar neechivoc.

61. În temeiul articolului 8 alineatele (2) și (3) din Directiva 2016/343, statele membre pot astfel să prevadă judecarea persoanei acuzate în lipsă și punerea în executare a hotărârii de condamnare pronunțate la finalul procesului în cazul în care această persoană a fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării sau, fiind informată cu privire la proces, ea este reprezentată de un avocat mandatat de ea sau numit de stat. Acest lucru este de natură să demonstreze că persoana acuzată a renunțat în cunoștință de cauză să se înfățișeze în persoană la proces.

62. În ipoteza în care persoana acuzată nu a fost informată cu privire la proces deoarece nu a putut fi localizată, în pofida eforturilor depuse în acest scop de autoritățile competente, legiuitorul Uniunii permite statelor membre, în temeiul articolului 8 alineatul (4) din Directiva 2016/343, să prevadă posibilitatea de a judeca persoana respectivă în lipsă. Cu toate acestea, statele membre trebuie să prevadă în reglementarea lor ca persoana respectivă să fie informată, în special în momentul arestării sale care intervine în aplicarea unei condamnări, cu privire la posibilitatea de a contesta decizia adoptată în urma procesului la care nu s-a înfățișat și de a beneficia de o nouă procedură de judecată, în conformitate cu articolul 9 din această directivă²³.

63. Trebuie să se constate că situația în care persoana acuzată este împiedicată să fie prezentă la proces, de exemplu ca urmare a îndepărtării sale de pe teritoriu și a interdicției de intrare și de ședere care o vizează, nu intră sub incidența acestor dispoziții.

64. Pe de o parte, o asemenea situație se distinge, în sine, de situația în care persoana acuzată renunță în deplină cunoștință de cauză la dreptul său de a se înfățișa la proces, prevăzută la articolul 8 alineatele (2) și (3) din Directiva 2016/343.

65. Pe de altă parte, o asemenea situație nu poate fi în mod necesar interpretată din perspectiva articolului 8 alineatul (4) din Directiva 2016/343, a cărui punere în aplicare impune ca autoritățile naționale competente să se confrunte cu imposibilitatea de a localiza și de a informa această persoană cu privire la proces, în pofida eforturilor depuse în mod rezonabil în acest scop. Astfel, prin faptul că au procedat la îndepărtarea unui resortisant al unei țări terțe pe care autoritățile au decis să îl urmărească penal înainte ca persoana menționată să fie informată cu privire la procesul său și nu au inițiat demersurile necesare pentru a se asigura că aceeași persoană, după întoarcerea în țara sa de origine, poate fi informată cu privire la procesul său, autoritățile naționale competente se expun riscului de a nu mai putea localiza persoana acuzată pentru a o informa cu privire la data și la locul procesului său. În speță, din dezbaterile orale reiese că procedura penală inițiată în luna aprilie 2020 împotriva lui HN a fost amânată ca urmare a pandemiei de Covid-19. Cu toate acestea, considerăm că, având în vedere cronologia faptelor, nu au fost depuse toate eforturile care se impuneau pentru a se asigura ca HN, care era atunci plasat într-un centru de cazare, să fie informat cu privire la proces. De exemplu, executarea îndepărtării ar fi putut fi suspendată în așteptarea procesului penal. De asemenea, ar fi putut fi puse în aplicare instrumente de asistență judiciară internațională²⁴.

²³ În ceea ce privește interpretarea articolelor 8 și 9 din Directiva 2016/343, a se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Spetsializirana prokuratura și alții (Procesul unei persoane acuzate care se sustrage) (C-569/20, EU:C:2022:26), pendinte în prezent în fața Curții, care privește măsura în care o persoană care se sustrage poate beneficia de o nouă procedură de judecată.

²⁴ A se vedea de exemplu Convenția europeană privind asistența judiciară reciprocă în materie penală, semnată la Strasbourg la 20 aprilie 1959, STE nr. 30.

66. Acest lucru ne determină să precizăm, în al doilea rând, că situația în care persoana acuzată este împiedicată să se înfățișeze la proces este prevăzută, în schimb, în considerentul (34) al Directivei 2016/343.

67. Potrivit acestui considerent, „[î]n cazul în care, din motive independente de voința lor, [...] persoanele [...] acuzate nu sunt în măsură să asiste la proces, acestea ar trebui să aibă posibilitatea de a solicita o nouă înfățișare pentru proces, în limita termenului prevăzut de dreptul intern”.

68. Desigur, considerentul menționat nu se reflectă în dispozițiile Directivei 2016/343 și, potrivit jurisprudenței Curții, considerentele actelor Uniunii nu au valoare juridică de sine stătătoare, ci sunt de natură descriptivă, iar nu normativă²⁵. Nu este mai puțin adevărat însă că legiuitorul Uniunii face aici dovada intenției sale de a ține seama de situațiile în care persoana acuzată este împiedicată să se înfățișeze la proces pentru motive independente de voința sa, statul membru fiind, așadar, obligat să dea dovadă de diligență pentru a asigura exercitarea efectivă a dreptului acestei persoane de a fi prezentă la proces.

69. Principiul amintit se inspiră din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, aceasta efectuând o apreciere de la caz la caz a naturii și a gravității motivelor de împiedicare invocate de persoana urmărită și a diligenței de care au dat dovadă autoritățile naționale competente pentru a garanta prezența acestei persoane în ședință²⁶. Astfel, în Hotărârea din 28 august 1991, FCB împotriva Italiei, această Curte a considerat contrar articolului 6 din CEDO faptul că o instanță italiană de apel nu a amânat dezbaterile, în condițiile în care persoana urmărită, acuzată de infracțiuni foarte grave, era deținută într-un penitenciar olandez și nu își exprimase intenția de a renunța să se înfățișeze²⁷.

70. Termenii considerentului (34) al Directivei 2016/343 sunt suficient de largi, în opinia noastră, pentru a acoperi situațiile în care persoana acuzată este împiedicată să asiste la proces întrucât a fost îndepărtată către o țară terță și se află de asemenea în imposibilitatea de deplasare și de ședere pe teritoriul statului de judecată din cauza măsurilor administrative coercitive adoptate împotriva sa. Totuși, acest considerent pare să aibă în vedere situațiile în care persoana respectivă are cunoștința de data procesului său, întrucât solicită instanței să îl amâne, ceea ce nu este cazul în prezenta cauză. În plus, măsurile pe care legiuitorul Uniunii le prevede în considerentul menționat nu sunt suficiente pentru a permite persoanei respective să se prezinte la proces. Astfel, în același considerent, acest legiuitor are în vedere numai amânarea procesului²⁸. Or, natura, întinderea și durata împiedicării care rezultă din executarea unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere, care, amintim, poate fi de cinci de ani, impun ca

²⁵ A se vedea, în legătură cu valoarea considerentelor, Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauza Planet49 (C-673/17, EU:C:2019:246, punctul 71).

²⁶ A se vedea de exemplu, în caz de detenție, Hotărârea Curții EDO din 28 august 1991, FCB împotriva Italiei (CE:ECHR:1991:0828JUD001215186), precum și Hotărârea Curții EDO din 31 martie 2005, Mariani împotriva Franței (CE:ECHR:2005:0331JUD004364098), în ceea ce privește încălcarea articolului 6 din CEDO. În cazul unui risc de persecuție, a se vedea în special Hotărârea Curții EDO din 2 octombrie 2018, Bivolaru împotriva României (CE:ECHR:2018:1002JUD006658012), cu privire la neîncălcarea acestui articol din CEDO. Pentru motive de sănătate, a se vedea, cu titlu ilustrativ, Decizia Curții EDO din 12 februarie 2004, De Lorenzo împotriva Italiei (nr. 69264/01, CE:ECHR:2004:0212DEC006926401), referitoare la neîncălcarea articolului menționat din CEDO. Ca urmare a închirierii într-o țară străină, a se vedea Hotărârea Curții EDO din 24 martie 2005, Stoichkov împotriva Bulgariei (CE:ECHR:2005:0324JUD000980802), privind încălcarea aceluiași articol din CEDO.

²⁷ CE:ECHR:1991:0828JUD001215186.

²⁸ Aceasta distinge Directiva 2016/343 de Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului (JO 2012, L 315, p. 57), în care articolul 17 este consacrat drepturilor victimelor care au reședința în alt stat membru.

alte măsuri să fie adoptate în vederea organizării procedurii, atât de către autoritățile administrative, prin amânarea îndepărtării, de exemplu, cât și de către autoritățile judiciare, prin recurgerea în special la asistența judiciară internațională.

71. Astfel de măsuri se impun în raport cu finalitatea Directivei 2016/343.

3. Finalitatea Directivei 2016/343

72. Conform considerentului său (9) și articolului său 1, Directiva 2016/343 are ca obiect consolidarea dreptului la un proces echitabil și a dreptului la apărare al persoanei acuzate în cadrul unei proceduri penale, prin stabilirea unor norme minime comune privind, printre altele, dreptul de a fi prezent la proces.

73. În primul rând, accesul efectiv la o instanță și exercitarea dreptului la apărare implică faptul ca această persoană să poată fi prezentă la proces. Or, a proceda la îndepărtarea resortisantului unei țări terțe împotriva căruia autoritățile statului membru au început urmărirea penală ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave și a-i interzice, în plus, intrarea și șederea pe teritoriul acestui stat, în condițiile în care procesul său nu a avut încă loc, privează de orice efectivitate dreptul de a fi prezent la proces, dacă aceste măsuri nu sunt însoțite de dispoziții speciale care să permită informarea persoanei menționate cu privire la data și la locul procesului său și garantarea prezenței sau a reprezentării sale în ședință.

74. În al doilea rând, din considerentele (2), (4) și (10) ale Directivei 2016/343 reiese că legiuitorul Uniunii tinde de asemenea să consolideze încrederea statelor membre în sistemele de justiție penală ale celorlalte state membre, pentru a facilita astfel recunoașterea reciprocă a deciziilor judiciare privind condamnarea persoanei acuzate, inclusiv a celei de stabilire a pedepsei privative de libertate care trebuie aplicată²⁹. Or, recunoașterea reciprocă a unei hotărâri de condamnare pronunțate în lipsă presupune ca aceasta să fi fost pronunțată în condiții care garantează respectarea drepturilor procedurale ale persoanei respective. În caz contrar, aceasta constituie un temei de neexecutare prevăzut, de exemplu, la articolul 9 din Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce în cazul hotărârilor judecătorești în materie penală care impun pedepse sau măsuri privative de libertate în scopul executării lor în Uniunea Europeană³⁰. Desigur, prezenta cauză se înscrie într-un context diferit care implică un stat membru și o țară terță. Constatăm însă că dispozițiile de drept internațional referitoare la extradare sunt interpretate în același sens³¹. Prin urmare, este indispensabil, în aceste împrejurări, ca autoritățile naționale competente să ia toate măsurile care

²⁹ A se vedea Hotărârea din 22 decembrie 2017, *Ardic* (C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026) și Hotărârea din 13 februarie 2020, *Spetsializirana prokuratura* (Ședință în lipsa persoanei acuzate) (C-688/18, EU:C:2020:94).

³⁰ JO 2008, L 327, p. 27. A se vedea de asemenea articolul 2 din Decizia-cadru 2009/299/JAI a Consiliului din 26 februarie 2009 de modificare a Deciziilor-cadru 2002/584/JAI, 2005/214/JAI, 2006/783/JAI, 2008/909/JAI și 2008/947/JAI, de consolidare a drepturilor procedurale ale persoanelor și de încurajare a aplicării principiului recunoașterii reciproce cu privire la deciziile pronunțate în absența persoanei în cauză de la proces (JO 2009, L 81, p. 24), în măsura în care adaugă articolul 4a la Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre (JO 2002, L 190, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 3). Astfel cum reiese din însuși textul alineatului (1) al acestui articol, autoritatea judiciară de executare poate refuza executarea unui mandat european de arestare emis în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate în cazul în care persoana nu a fost prezentă în persoană la procesul în urma căruia a fost pronunțată decizia, cu excepția cazului în care acest mandat menționează că sunt îndeplinite condițiile prevăzute la literele (a)-(d) ale acestei dispoziții. A se vedea în acest sens Hotărârea din 17 decembrie 2020, *Generalstaatsanwaltschaft Hamburg* (C-416/20 PPU, EU:C:2020:1042, punctul 38 și jurisprudența citată).

³¹ A se vedea de exemplu Hotărârea Curții EDO din 17 ianuarie 2012, *Othman (Abu Qatada)* împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2012:0117JUD000813909, § 258 și 259).

se impun pentru a garanta că persoana acuzată va fi informată cu privire la proces, fie înainte de îndepărtare, fie după îndepărtarea sa și, dacă este cazul, ca aceste autorități să inițieze demersurile necesare pentru înfățișarea sa, în cazul în care această persoană a fost îndepărtată.

75. În al treilea rând, dreptul la un proces echitabil, pe care se întemeiază Directiva 2016/343, impune o bună administrare a justiției. Or, executarea unei decizii de returnare care ar fi nu numai imediată, ci și concomitentă cu o procedură penală, fără a fi adoptate măsuri care să permită garantarea localizării persoanei acuzate pe teritoriul țării terțe riscă să plaseze, *de facto*, autoritățile judiciare în imposibilitatea de a informa această persoană cu privire la proces. Astfel, în prezenta cauză, îndepărtarea persoanei în cauză către o țară terță a generat demersuri pe lângă autoritățile consulare din această țară, demersuri care au rămas inutile. O asemenea situație ar putea implica o suspendare de fapt a procedurii penale și, prin urmare, o prelungire a acesteia, sau o condamnare în lipsă, care va fi ulterior susceptibilă să nu fie recunoscută de țara respectivă sesizată cu o cerere de asistență judiciară reciprocă sau să fie contestată în temeiul articolului 8 alineatul (4) din Directiva 2016/343 în vederea unei noi proceduri de judecată.

76. Ținând seama de aceste elemente, considerăm, pe de o parte, esențial ca autoritățile penale și administrative competente să coopereze. Astfel, nu putem să nu amintim cronologia prezentei cauze: arestată la 11 martie 2020, persoanei în cauză i s-a notificat punerea sa sub acuzare de către autoritățile judiciare la 23 aprilie 2020 și a fost îndepărtată de pe teritoriu de poliția de frontieră la 16 iunie 2020, respectiv cu opt zile înainte de stabilirea datei ședinței preliminare la 23 iulie 2020.

77. Pe de altă parte, considerăm că este indispensabil ca autoritățile naționale competente să procedeze la o evaluare comparativă a diferitelor interese în discuție, pentru a proteja în același timp drepturile fundamentale ale persoanei acuzate și interesul general al statului membru. Această evaluare comparativă impune, în opinia noastră, ca autoritățile respective să compenseze, să corecteze sau chiar să remedieze consecințele legate de executarea măsurilor administrative în cauză prin mecanisme procedurale adecvate, care să permită garantarea unui nivel satisfăcător de echitate în cadrul procedurii. Considerăm că acestea ar trebui să ridice problema modalităților de executare a deciziei de returnare însoțite de interdicția de intrare și de ședere și în special a necesității de a proceda la executarea imediată a acesteia, atunci când o procedură penală este în curs de desfășurare. În acest context, ele ar trebui să poată ține seama de gravitatea infracțiunii pretins săvârșite și de pericolele pe care le reprezintă prezența persoanei în cauză pe teritoriul respectiv. În această privință, faptul că un resortisant al unei țări terțe este suspectat de săvârșirea unei infracțiuni grave nu poate, în sine, să justifice îndepărtarea imediată a resortisantului respectiv de pe teritoriu, fără ca măsurile adecvate să fie adoptate pentru a ca el să poată fi prezent la proces.

78. Având în vedere această analiză a termenilor, dar și a economiei și a finalității Directivei 2016/343, considerăm că articolul 8 alineatul (1) din această directivă trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici naționale în temeiul căreia se procedează la executarea unei măsuri de îndepărtare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere în privința unui resortisant al unei țări terțe, urmărit în cadrul unei proceduri penale ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave, fără ca autoritățile naționale competente să adopte măsurile speciale care se impun pentru a permite resortisantului respectiv să își exercite pe deplin dreptul la apărare și să fie prezent la proces.

79. Întrucât Directiva 2016/343 nu prevede astfel de mecanisme, apreciem că revine statelor membre, în temeiul principiului autonomiei procedurale, sarcina de a le institui, utilizând, dacă este cazul, instrumente puse la dispoziția lor în cadrul Directivei 2008/115.

4. Mecanismele procedurale prevăzute de Directiva 2008/115

80. În conformitate cu articolul 79 alineatul (2) litera (c) TFUE și după cum subliniază considerentele (2) și (24) ale Directivei 2008/115, aceasta urmărește instituirea unei politici eficiente de îndepărtare și de repatriere, bazată pe standarde și garanții juridice comune, pentru ca persoanele în cauză să fie returnate într-o manieră umană și cu respectarea deplină a drepturilor lor fundamentale și a demnității lor³². Rezultă că măsurile adoptate în temeiul acestei directive trebuie să fie executate fără a aduce atingere dreptului la un proces echitabil al resortisantului unei țări terțe și cu respectarea dreptului său de a fi prezent la proces.

81. În plus, în considerentul (6) al directivei menționate, legiuitorul Uniunii precizează că, atunci când pun capăt situației de ședere ilegală a resortisanților țărilor terțe, statele membre ar trebui să ia toate măsurile necesare pentru a asigura respectarea unei proceduri echitabile și adoptarea, în conformitate cu principiile generale de drept al Uniunii, a deciziilor de la caz la caz și pe baza unor criterii obiective, altele decât simplul fapt al șederii ilegale a acestui resortisant. Curtea a precizat astfel că statele membre sunt obligate să respecte principiul proporționalității în cursul tuturor etapelor procedurii de returnare instituite prin această directivă, inclusiv în etapa referitoare la decizia de returnare³³. În plus, Curtea a adăugat că autoritățile naționale competente au obligația de a asculta persoana interesată înainte de adoptarea unei decizii de returnare, aceasta din urmă având dreptul să își exprime punctul de vedere cu privire la modalitățile returnării sale³⁴.

82. În aceste împrejurări, adoptarea unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere impune, în opinia noastră, ca autoritățile naționale competente să examineze de la caz la caz măsura în care punerea lor în executare imediată riscă să compromită dreptul la apărare al resortisantului unei țări terțe vizat.

83. Legiuitorul Uniunii prevede de altfel la articolul 9 din Directiva 2008/115 dispoziții referitoare la amânarea îndepărtării.

84. Conform articolului 9 alineatul (2) din această directivă, statele membre pot „amâna îndepărtarea pentru o perioadă corespunzătoare, în funcție de circumstanțele specifice fiecărui caz”. Deși, în acest scop, legiuitorul Uniunii invită statele membre să ia în considerare motive legate de starea fizică sau capacitatea mentală a resortisantului țării terțe sau motive de ordin tehnic, cum ar fi lipsa mijloacelor de transport, utilizarea locuțiunii adverbiale „în special” dovedește faptul că pot fi luate în considerare alte împrejurări. Examinarea individuală pe care trebuie să o efectueze autoritățile naționale competente ar trebui, așadar, să permită să se ia cunoștință de existența urmăririi penale inițiate împotriva acestui resortisant pentru a stabili măsura în care trebuie avută în vedere amânarea, iar nu neexecutarea, a îndepărtării.

³² A se vedea considerentele (2) și (11) ale Directivei 2008/115, precum și Hotărârea din 18 decembrie 2014, Abdida (C-562/13, EU:C:2014:2453, punctul 42), și Hotărârea din 2 iulie 2020, Stadt Frankfurt am Main (C-18/19, EU:C:2020:511, punctul 37 și jurisprudența citată).

³³ Hotărârea din 11 iunie 2015, Zh. și O. (C-554/13, EU:C:2015:377, punctul 49 și jurisprudența citată).

³⁴ A se vedea punctele 69 și 70 din această hotărâre.

85. În această privință, precizăm că, în cazul amânării îndepărtării, articolul 9 alineatul (3) din Directiva 2008/115 permite statelor membre să impună persoanei în cauză o serie de obligații în scopul de a evita riscul de sustragere, cum ar fi aceea de a se prezenta, la intervale de timp periodice, în fața autorităților sau de a rămâne într-un anumit loc. Aceste obligații sunt prevăzute la articolul 7 alineatul (3) din directiva menționată.

86. Legiuitorul prevede de asemenea, la articolul 11 alineatul (3) al patrulea paragraf din directiva menționată, dispoziții privind retragerea sau suspendarea măsurii interdicției de intrare.

87. Acest mecanism permite statelor membre să retragă sau să suspende o interdicție de intrare „în cazuri individuale sau în anumite categorii de cazuri din alte motive”. Este evident că acest articol acordă statelor membre o marjă de apreciere relativ importantă în ceea ce privește situațiile în care pot decide să retragă sau să suspende o măsură de interdicție de intrare. În acest context și pentru aceleași motive precum cele evocate la punctul 83 din prezentele concluzii, considerăm că statele membre ar trebui să fie în măsură să retragă sau să suspende executarea măsurii interdicției de intrare și de ședere pe teritoriul lor pentru a garanta respectarea drepturilor resortisantului țării terțe în cauză, permițându-i, dacă este cazul, să se înfățișeze la procesul său.

88. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem, așadar, Curții să declare că articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici naționale în temeiul căreia se procedează la executarea unei măsuri de îndepărtare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere în privința unui resortisant al unei țări terțe, în condițiile în care persoana în cauză face obiectul urmăririi penale ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave, fără ca autoritățile naționale competente să adopte dispozițiile speciale pentru a permite prezența resortisantului respectiv la proces. În aceste împrejurări, propunem de asemenea Curții să declare că adoptarea unei măsuri de îndepărtare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere impune să se verifice, atunci când această persoană face obiectul unei proceduri penale, dacă punerea în executare imediată a acestei măsuri este compatibilă cu dreptul la apărare al persoanei respective și, după caz, dacă nu este necesar să se amâne îndepărtarea sau să se retragă ori să se suspende interdicția de intrare și de ședere, în conformitate cu articolul 9 și cu articolul 11 alineatul (2) din Directiva 2008/115.

C. Admisibilitatea renunțării la dreptul de a fi prezent la proces, în sensul articolului 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343

89. Trebuie să se examineze în prezent a doua și a treia întrebare, referitoare la condițiile în care persoana acuzată, împotriva căreia a fost adoptată o decizie de returnare însoțită de o interdicție de intrare și de ședere, poate renunța să se înfățișeze la proces, conform articolului 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343.

90. Trebuie să se observe, cu titlu introductiv, că articolul 8 alineatele (2) și (3) din această directivă prevede posibilitatea de a judeca o persoană în lipsă și de a executa hotărârea de condamnare eventual luată la finalul acestei proceduri ca și cum ar fi fost contradictorie. Articolul 8 alineatul (4) din directiva menționată prevede de asemenea posibilitatea de a judeca această persoană în lipsă, dar cu dreptul acesteia de a contesta hotărârea de condamnare și de a obține un nou proces în condițiile prevăzute la articolul 9 din aceeași directivă. Cele două situații se disting după cum persoana acuzată a avut cunoștință de proces și a renunțat în mod deliberat să se înfățișeze sau această persoană nu a avut cunoștință de procesul său.

1. Situația în care persoana acuzată este împiedicată să se înfățișeze la procesul său ca urmare a executării unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere (a doua întrebare)

91. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență Curții să stabilească dacă articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că un stat membru poate judeca persoana acuzată în lipsă atunci când aceasta, deși este împiedicată să se înfățișeze la proces ca urmare a deciziei de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere adoptate împotriva sa, a fost informată cu privire la proces și la consecințele neprezentării și este reprezentată de un avocat mandatat, pe care ea l-a desemnat sau care a fost numit din oficiu.

92. În temeiul articolului 8 alineatele (2) și (3) din Directiva 2016/343, statele membre pot să prevadă judecarea unei persoane în absența sa și să pună în executare o eventuală hotărâre de condamnare, fără ca persoana să aibă dreptul la un nou proces, în cazul în care sunt îndeplinite anumite condiții.

93. Legiuitorul Uniunii precizează astfel în considerentul (35) al directivei menționate, că dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces nu este absolut și, în anumite condiții, persoanele suspectate și acuzate ar trebui să aibă posibilitatea de a renunța la acest drept, în mod expres sau tacit, dar neechivoc³⁵. O asemenea renunțare poate, așadar, să intervină, în principiu, numai în două ipoteze prevăzute la articolul 8 alineatul (2) literele (a) și (b) din Directiva 2016/343³⁶.

94. Prima ipoteză, prevăzută la articolul 8 alineatul (2) litera (a) din această directivă, se referă la informarea persoanei acuzate. Ea are în vedere cazul în care persoana respectivă a fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării. Din considerentul (36) al directivei menționate reiese că validitatea acestei informări implică, pe de o parte, ca persoana respectivă să fi fost citată în persoană sau să fi fost informată oficial sau în timp util în alt mod asupra datei și locului în care urmează să se desfășoare procesul, astfel încât să fie în măsură să aibă cunoștință despre proces și, pe de altă parte, să fi avut cunoștință de faptul că o hotărâre de condamnare putea fi pronunțată împotriva ei în cazul în care nu se prezenta la proces. În conformitate cu considerentul (38) al aceleiași directive, autoritățile naționale competente trebuie să depună toate diligențele necesare pentru a informa persoana interesată, iar aceasta din urmă trebuie să depună toate diligențele necesare pentru a primi aceste informații³⁷, pentru a înlătura orice echivoc cu privire la intenția de a nu fi prezentă la proces.

³⁵ Legiuitorul Uniunii integrează aici jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului potrivit căreia nici litera, nici spiritul articolului 6 din CEDO nu împiedică o persoană să renunțe de bunăvoie la garanțiile unui proces echitabil, în mod expres sau tacit. Totuși, această renunțare trebuie să fie dovedită în mod neechivoc. A se vedea de exemplu Hotărârea Curții EDO din 1 martie 2006, Sejdivic împotriva Italiei, (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 86), precum și Hotărârea Curții EDO din 13 martie 2018, Vilches Coronado și alții împotriva Spaniei, (CE:ECHR:2018:0313JUD005551714, § 36). A se vedea de asemenea în această privință Hotărârea din 13 februarie 2020, Spetsializirana prokuratura (Ședință în lipsa persoanei acuzate) (C-688/18, EU:C:2020:94, punctul 37).

³⁶ În ipoteza în care aceste condiții nu pot fi respectate întrucât persoana acuzată nu poate fi localizată, în pofida eforturilor depuse în acest scop de autoritățile naționale competente, articolul 8 alineatul (4) și articolul 9 din Directiva 2016/343 impun statelor membre să asigure o nouă procedură de judecată.

³⁷ Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, instanțele naționale trebuie să dea dovadă de diligența necesară prin citarea persoanei acuzate în bună și convenită formă. A se vedea de exemplu Hotărârea Curții EDO din 12 februarie 1985, Colozza împotriva Italiei (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 32), și Hotărârea din 12 iunie 2018, M.T.B. împotriva Turciei (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, § 49-53). Aceasta presupune ca ea să fie prevenită cu privire la desfășurarea unei ședințe nu numai în așa fel încât să aibă cunoștință de data, de ora și de locul ședinței, ci și să dispună de suficient timp pentru a-și pregăti apărarea și pentru a se deplasa la instanță. A se vedea în acest sens Hotărârea Curții EDO din 28 august 2018, Vyacheslav Korchagin împotriva Rusiei (CE:ECHR:2018:0828JUD001230716, § 65).

95. A doua ipoteză, prevăzută la articolul 8 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2016/343, se referă la reprezentarea persoanei acuzate de un avocat. Aceasta privește cazul în care persoana respectivă, fiind informată cu privire la proces, a ales în mod deliberat să fie reprezentată de un consilier juridic în loc să se înfățișeze în persoană la proces³⁸. Această alegere este, în principiu, de natură să demonstreze că a renunțat să fie prezentă în persoană la proces, garantând în același timp dreptul său de a se apăra, astfel încât nu va putea invoca ulterior dreptul la o nouă procedură de judecată, așa cum este prevăzut la articolul 9 din directiva menționată.

96. Având în vedere aceste elemente, nimic nu se opune ca persoana acuzată, care, în plus, face obiectul unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere, să renunțe să se înfățișeze la proces. De fapt, acest drept se adresează oricărei persoane acuzate în cadrul unei proceduri penale, independent de statutul său juridic în statul membru³⁹.

97. Cu toate acestea, o asemenea renunțare trebuie să fie însoțită de garanții speciale într-o situație precum cea în discuție.

98. În primul rând, renunțarea la dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la proces, în conformitate cu articolul 8 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2016/343, presupune, în sine, ca această persoană să poată renunța efectiv la dreptul respectiv în cunoștință de cauză. Astfel, nu se poate considera că persoana menționată a renunțat în mod liber și fără echivoc la dreptul respectiv dacă este lipsită de libertatea de circulație fie ca urmare a luării sale în custodie publică în scopul executării măsurii de îndepărtare, fie ca urmare a interdicției de intrare și de ședere adoptate împotriva sa. În această situație, autoritățile naționale competente ar trebui să prevadă măsuri speciale care să permită aceleași persoane să se prezinte la proces (de exemplu, prin autorizarea unei ieșiri din centrul de cazare, prin amânarea îndepărtării sau chiar prin suspendarea interdicției de intrare și de ședere) și să o informeze cu privire la aceasta.

99. În al doilea rând, renunțarea la dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la proces, în conformitate cu articolul 8 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2016/343, implică luarea în considerare a modalităților de reprezentare de către un avocat a persoanei acuzate și îndepărtate de pe teritoriu. Astfel, amintim că Curtea Europeană a Drepturilor Omului acordă o mare importanță aspectului ca lipsa acuzatului de la proces să nu fie sancționată prin derogarea de la dreptul de a fi asistat de un apărător⁴⁰. Astfel, „[d]eși nu este absolut, dreptul oricărui acuzat de a fi efectiv apărat de un avocat, la nevoie numit din oficiu, figurează printre elementele fundamentale ale procesului echitabil. O persoană acuzată nu pierde beneficiul acestuia doar pentru că nu a fost prezentă la dezbateri”⁴¹. Potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, „[e]ste [...] de o importanță crucială pentru echitatea sistemului penal ca acuzatul să fie apărat *in mod adecvat* atât în primă instanță, cât și în apel”⁴². În măsura în care, după cum o demonstrează prezenta cauză, executarea unei măsuri de îndepărtare implică riscul ruperii contactelor dintre persoana acuzată și avocatul său, o atenție deosebită trebuie, așadar, acordată, în opinia noastră, modalităților acestei reprezentări.

³⁸ A se vedea de asemenea considerentul (37) al Directivei 2016/343.

³⁹ A se vedea în această privință considerentul (12) al Directivei 2016/343.

⁴⁰ A se vedea în special Hotărârea Curții EDO din 14 iunie 2001, Medenica împotriva Elveției (CE:ECHR:2001:0614JUD002049192), în care această Curte arată, în privința persoanei în cauză, care fusese informată în timp util cu privire la urmărirea penală inițiată împotriva sa și la data procesului, că, „la dezbateri, apărarea [sa] era asigurată de cei doi avocați aleși de ea” (§ 56).

⁴¹ A se vedea în această privință Hotărârea Curții EDO din 13 februarie 2001, Krombach împotriva Franței (CE:ECHR:2001:0213JUD002973196, § 89), și Hotărârea din 1 martie 2006, Sejdivic împotriva Italiei (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 91).

⁴² A se vedea în special Hotărârea Curții EDO din 1 martie 2006, Sejdivic împotriva Italiei (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 91). Sublinierea noastră.

100. În al treilea rând, asemenea garanții se impun în raport cu finalitățile Directivei 2016/343, menționate la punctul 72 și următoarele din prezentele concluzii. Astfel, deși la articolul 8 alineatul (2) din această directivă legiuitorul Uniunii recunoaște persoanei acuzate dreptul de a renunța să se înfățișeze la proces, este totuși indispensabil, ținând seama de caracterul fundamental al dreptului la un proces echitabil și de consecințele legate de renunțarea la înfățișare, ca aceasta să fie formulată în condiții care să nu lase loc niciunui echivoc.

101. Având în vedere toate aceste elemente, considerăm că articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un stat membru să judece în lipsă un resortisant al unei țări terțe care face obiectul unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere pe teritoriul național, cu condiția nu numai ca persoana acuzată să fi fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării, ci și ca acestea să îi fi fost puse la dispoziție măsuri speciale pentru a-i permite să se înfățișeze la proces și ca ea să fi renunțat în mod liber și fără echivoc la acestea sau ca această persoană, fiind informată cu privire la procesul respectiv, să fie reprezentată în mod adecvat de un avocat mandatat de ea sau numit din oficiu.

2. Situația în care persoana acuzată și-a exprimat renunțarea la dreptul de a fi prezentă la proces în cursul procedurii de urmărire penală (a patra întrebare)

102. Prin intermediul celei de a patra întrebări preliminare, instanța de trimitere solicită Curții să stabilească dacă articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că un stat membru poate judeca în lipsă persoana acuzată atunci când, după ce a fost informată cu privire la consecințele neprezentării, aceasta și-a exprimat în mod neechivoc în cursul procedurii de urmărire penală renunțarea la dreptul de a fi prezentă la proces înainte de stabilirea datei acestuia.

103. Considerăm că legiuitorul Uniunii, la articolul 8 alineatul (2) din această directivă, nu a prevăzut în mod expres situația avută în vedere de instanța de trimitere.

104. În aceste împrejurări, trebuie să se ridice, așadar, problema dacă un stat membru poate prevedea ca o persoană să fie judecată în lipsă și într-o altă situație decât cea prevăzută în mod expres la articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343. Or, astfel cum s-a menționat la punctul 89 din prezentele concluzii, diferența dintre regimul juridic prevăzut la articolul 8 alineatele (2) și (3) din această directivă și cel prevăzut la articolul 8 alineatul (4) din directiva menționată nu constă în posibilitatea de a judeca o persoană în lipsă, ci în consecințele cu privire la executarea hotărârii pronunțate la finalul acestei proceduri în lipsă.

105. Astfel, în primul rând, dispozițiile prevăzute la articolul 8 alineatele (2) și (3) din Directiva 2016/343 sunt de strictă interpretare, întrucât orice renunțare la dreptul de a se înfățișa implică executarea hotărârii pronunțate la finalul procesului în lipsă și imposibilitatea persoanei acuzate de a se prevala de o nouă procedură de judecată. Acesta este motivul pentru care cazurile prevăzute la articolul 8 alineatul (2) literele (a) și (b) din această directivă constituie situații în

care această persoană, fiind informată cu privire la data și locul procesului său⁴³, știe că o procedură penală este îndreptată împotriva sa și cunoaște natura și cauza acuzației, astfel încât renunță să se înfățișeze în persoană în mod neechivoc.

106. Or, o asemenea renunțare, exprimată „în prealabil” în cursul urmăririi penale, este echivocă, întrucât faptul că persoana acuzată este informată cu privire la consecințele neprezentării nu permite remedierea acesteia. Astfel, renunțarea respectivă intervine într-un stadiu incipient al procedurii penale în care autoritatea judiciară competentă instrumentează cauza, și anume ancheta cu privire la fapte susceptibile sau nu să constituie o infracțiune. A admite că o asemenea renunțare constituie un consimțământ de a fi judecat în lipsă ar fi, așadar, contrar principiilor enunțate de legiuitorul Uniunii și liniei jurisprudențiale stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Amintim că aceasta impune ca persoanei respective să i se fi notificat personal acuzațiile care i se aduc și să fi fost citată cu respectarea cerințelor legale⁴⁴. În caz contrar, ea impune ca această renunțare să fie dovedită pe baza unor fapte precise, obiective și pertinente care să permită să se demonstreze că persoana respectivă era informată că o procedură penală era îndreptată împotriva sa, că cunoștea natura și cauza acuzației și că, prin urmare, a renunțat efectiv, în mod neechivoc, la dreptul său de a se înfățișa și de a se apăra⁴⁵. În orice caz, nu este suficient, potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, ca persoana acuzată „să fi auzit” despre inițierea urmăririi penale împotriva sa⁴⁶.

107. În al doilea rând, precizarea situațiilor prevăzute la articolul 8 alineatul (2) literele (a) și (b) din Directiva 2016/343 demonstrează, în opinia noastră, intenția legiuitorului Uniunii de a prevedea, în mod exhaustiv și pentru motive de securitate juridică, cazurile în care trebuie să se considere că drepturile procedurale ale unei persoane care nu a fost prezentă în persoană la proces nu au fost încălcate. Desigur, este vorba despre norme minime comune statelor membre. Totuși, definirea acestora trebuie să permită favorizarea cooperării judiciare în materie penală, facilitând recunoașterea reciprocă a hotărârilor în materie penală⁴⁷. În aceste împrejurări, a admite ca un stat membru să poată judeca o persoană în lipsă și cu acordul acesteia pentru un alt motiv decât cele prevăzute la articolul 8 alineatul (2) din directiva menționată riscă să încalce această finalitate.

⁴³ Amintim în acest context că noțiunea de „proces în urma căruia a fost pronunțată decizia” trebuie să facă, în opinia Curții, obiectul unei interpretări autonome și uniforme în cadrul Uniunii, independent de calificările și de normele de fond, precum și de procedură, prin natura lor divergente, în materie penală, din diferitele state membre. Această noțiune este definită de Curte în sensul că desemnează procedura care conduce la decizia judiciară prin care persoana este condamnată definitiv. În ipoteza în care procesul penal presupune mai multe grade de jurisdicție care au condus la decizii succesive, Curtea consideră că noțiunea respectivă se referă la ultima procedură din cadrul acestui proces în cursul căreia o instanță, după ce a examinat cauza atât în fapt, cât și în drept, s-a pronunțat în mod definitiv asupra vinovăției persoanei în cauză și a condamnat-o la o pedeapsă privativă de libertate. A se vedea în acest sens Hotărârea din 22 decembrie 2017, *Ardic* (C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026, punctele 63-65 și jurisprudența citată).

⁴⁴ A se vedea de exemplu Hotărârea Curții EDO din 12 februarie 1985, *Colozza împotriva Italiei* (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 32), și Hotărârea Curții EDO din 12 iunie 2018, *M.T.B. împotriva Turciei* (CE:ECHR:2018:0612JUD004708106, § 49-53). Potrivit jurisprudenței acestei Curți, o asemenea renunțare nu se poate deduce nici dintr-o cunoaștere vagă și neoficială [a se vedea în special Curtea EDO, 23 mai 2006, *Kounov împotriva Italiei* (CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 47)], nici dintr-o simplă prezumție, nici din simpla calitate de persoană care se sustrage [a se vedea Curtea EDO din 12 februarie 1985, *Colozza împotriva Italiei* (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28)].

⁴⁵ A se vedea Hotărârea Curții EDO din 1 martie 2006, *Sejdicovic împotriva Italiei* (CE:ECHR:2006:0301JUD005658100, § 98 și 99), Hotărârea Curții EDO din 23 mai 2006, *Kounov împotriva Bulgariei* (CE:ECHR:2006:0523JUD002437902, § 47), Hotărârea Curții EDO din 26 ianuarie 2017, *Lena Atanasova împotriva Bulgariei* (CE:ECHR:2017:0126JUD005200907, § 52), precum și Hotărârea Curții EDO din 2 februarie 2017, *Ait Abbou împotriva Franței* (CE:ECHR:2017:0202JUD004492113, § 62-65).

⁴⁶ A se vedea Curtea EDO, 12 februarie 1985, *Colozza împotriva Italiei* (CE:ECHR:1985:0212JUD000902480, § 28).

⁴⁷ A se vedea considerentele (2), (3), (4) și (10) ale Directivei 2016/343.

108. Având în vedere aceste elemente, considerăm, aşadar, că articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că se opune ca un stat membru să poată considera că persoana a renunţat în mod liber să fie prezentă la proces atunci când, deşi a fost informată cu privire la consecinţele neprezentării, ea şi-a exprimat această intenţie în cursul procedurii de urmărire penală într-un stadiu în care nu era stabilită data procesului.

109. În speţă, renunţarea persoanei în cauză la dreptul său de a se înfăţişa la proces a fost, desigur, însoţită de un minimum de garanţii. Potrivit informaţiilor de care dispune Curtea, ea era însoţită efectiv de avocatul său numit din oficiu. Acestea i s-a notificat punerea sa sub acuzare şi a luat cunoştinţă, în prezenţa unui interpret, de drepturile sale, inclusiv cele prevăzute la articolul 269 din NPK, referitoare la desfăşurarea şi la consecinţele unei proceduri „în lipsă”. Deşi a declarat că înţelege aceste drepturi şi nu doreşte să se înfăţişeze în procedură, nu este mai puţin adevărat că nu a primit o copie a actului de acuzare şi nici a ordonanţei de stabilire a datei şedinţei preliminare la 23 iulie 2020, întrucât fusese îndepărtată de pe teritoriu la 16 iunie 2020, adresa sa fiind în prezent necunoscută. Rezultă că aceasta nu a fost, aşadar, informată în timp util cu privire la data şi la locul procesului său, în sensul articolului 8 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2016/343, astfel încât nu se poate considera că a renunţat în mod voluntar şi neechivoc să fie prezentă la acesta.

D. Existenţa unei obligaţii procedurale de a fi prezent la proces (a treia întrebare)

110. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanţa de trimitere solicită în esenţă Curţii să stabilească dacă articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, în temeiul căruia statele membre se asigură că persoana acuzată are dreptul de a fi prezentă la proces, se opune unei reglementări naţionale care prevede că această persoană are obligaţia de a se înfăţişa la proces.

111. Această întrebare îşi are originea în faptul că, în temeiul articolului 269 alineatele (1) şi (2) din NPK, prezenţa persoanei acuzate la şedinţă este obligatorie atunci când aceasta a săvârşit o infracţiune gravă, precum cea săvârşită în cauza principală, sau atunci când acest lucru este necesar pentru descoperirea adevărului obiectiv⁴⁸.

112. În mod evident, Directiva 2016/343 nu are nici ca obiect, nici ca scop să impună persoanelor suspectate şi celor acuzate o obligaţie de a se înfăţişa la propriul proces.

113. Această directivă urmăreşte să „consolideze” dreptul la un proces echitabil al persoanelor acuzate în cadrul unei proceduri penale, impunând statelor membre să se asigure că aceste persoane au dreptul de a fi prezente la proces. Articolul 8 din această directivă impune, după cum am arătat anterior, o obligaţie pozitivă statelor respective, acestea din urmă având obligaţia de a lua măsuri în vederea apărării drepturilor întemeiate pe articolele 47 şi 48 din cartă.

114. Prin urmare, articolul 8 din Directiva 2016/343 are ca unic obiect şi finalitate consacarea, la alineatul (1), a dreptului persoanei acuzate de a fi prezentă la propriul proces şi definirea, la alineatul (2), a limitelor acestui drept, precizând condiţiile în care persoana respectivă poate renunţa la el⁴⁹. Astfel, legiuitorul Uniunii precizează, în considerentul (35) al directivei menţionate, că acest drept nu este absolut, persoana respectivă având posibilitatea de a renunţa

⁴⁸ Subliniem totuşi că această regulă cunoaşte numeroase excepţii. În special, articolul 269 alineatul (4) din NPK precizează că prezenţa persoanei în cauză nu este obligatorie dacă acest lucru nu împiedică descoperirea adevărului obiectiv, atunci când ea se află în afara teritoriului Republicii Bulgaria, iar domiciliul său este necunoscut.

⁴⁹ A se vedea de asemenea considerentul (35) al Directivei 2016/343.

la el în mod expres sau tacit, dar neechivoc, în anumite condiții. Contrar celor susținute de Comisie în observațiile sale, considerăm că legiuitorul Uniunii consacră, așadar, într-adevăr, *un drept* de a nu fi prezent la proces, așa cum consacră la articolul 7 din Directiva 2016/343 *dreptul de a păstra tăcerea și dreptul de a nu se autoincrimina*.

115. În opinia sa concordantă exprimată în Hotărârea Van Geyseghem împotriva Belgiei⁵⁰, judecătorul Bonello a arătat de altfel că „[d]reptul [persoanei acuzate] de a nu fi prezentă la propriul proces corespunde destul de strâns dreptului său de a păstra tăcerea. Dacă, în numele avantajelor recunoscute ce rezultă din aceasta pentru administrarea justiției, prezența persoanei acuzate la proces ar trebui considerată o condiție prealabilă oricărei apărări, s-ar putea invoca aceleași argumente pentru a o obliga să renunțe la dreptul său de a păstra tăcerea, cu alte cuvinte s-ar putea invoca și interesul unei bune administrări [...]. În practică, nu reușim să ne imaginăm o cauză în care, căutând un echilibru între interesele societății și acest drept fundamental al acuzatului (chiar dacă s-ar admite că un asemenea exercițiu este legitim), acesta din urmă ar trece în plan secund în fața celor dintâi.”

116. În mod cert, după cum a arătat Curtea, Directiva 2016/343 are ca obiect stabilirea unor norme minime comune și nu este, așadar, un instrument complet și exhaustiv care ar avea drept scop stabilirea tuturor condițiilor de adoptare a unei decizii judiciare⁵¹. Legiuitorul Uniunii precizează astfel, în considerentul (48) al acestei directive, că statele membre ar trebui să poată extinde „drepturile prevăzute în [directiva menționată] pentru a asigura un nivel de protecție mai ridicat”. Or, considerăm că, prin faptul că impune persoanei acuzate să se înfățișeze la proces, un stat membru nu extinde dreptul de care beneficiază această persoană de a fi prezentă la proces, ci, dimpotrivă, îl restrânge, transformându-l într-o obligație și prin înlăturarea posibilității, recunoscută însă în mod expres de aceeași directivă, de a renunța, de bunăvoie, la înfățișare. Prin urmare, nu se poate considera că o asemenea măsură contribuie la consolidarea drepturilor procedurale ale persoanei respective, fiind de la sine înțeles că, dacă un interes important o impune, statele membre pot adopta măsuri pentru a garanta prezența persoanei în cauză la ședință, precum înfățișarea imediată sau chiar plasarea sub control judiciar ori în arest preventiv a persoanei în cauză.

117. Această interpretare se înscrie în linia jurisprudenței stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Deși aceasta recunoaște importanța înfățișării inculpatului, atât din perspectiva dreptului acestuia de a fi ascultat, cât și a necesității de a controla exactitatea afirmațiilor sale și de a le confrunța cu declarațiile victimei și ale martorilor, ea lasă statelor membre libertatea de a organiza normele procesului pentru a asigura caracterul contradictoriu al dezbaterilor și pentru a „favoriza” prezența inculpatului. Această Curte se limitează astfel la a invita legiuitorul național să „descurajeze” abținerile nejustificate⁵² prin utilizarea mijloacelor de care dispune în ordinea sa juridică națională. După cum demonstrează vocabularul utilizat, Curtea respectivă nu consacră, așadar, nicio obligație în sarcina persoanei acuzate de a se înfățișa la proces.

⁵⁰ A se vedea opinia concordantă a judecătorului Giovanni Bonello în Hotărârea Curții EDO din 21 ianuarie 1999, Van Geyseghem împotriva Belgiei (CE:ECHR:1999:0121JUD002610395).

⁵¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 19 septembrie 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, punctele 45-47), și Hotărârea din 13 februarie 2020, Spetsializirana prokuratura (Ședință în lipsa persoanei acuzate) (C-688/18, EU:C:2020:94, punctul 30 și jurisprudența citată).

⁵² A se vedea în special Hotărârea Curții EDO din 23 noiembrie 1993, Poitrimol împotriva Franței (CE:ECHR:1993:1123JUD001403288, § 35), și Hotărârea Curții EDO din 9 iulie 2015, Tolmachev împotriva Estoniei (CE:ECHR:2015:0709JUD007374813, § 47).

118. Având în vedere toate aceste elemente, propunem Curții să declare că articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, în temeiul căruia statele membre se asigură că persoanele acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces, trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale potrivit căreia persoana acuzată are obligația de a se înfățișa la proces.

V. Concluzie

119. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Sofijski Rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia, Bulgaria) după cum urmează:

1) Articolul 8 alineatul (1) din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale trebuie interpretat în sensul că se opune unei practici naționale în temeiul căreia se procedează la executarea unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere în privința unui resortisant al unei țări terțe, în condițiile în care această persoană face obiectul urmăririi penale ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni grave, fără ca autoritățile naționale competente să adopte dispozițiile speciale care se impun pentru a permite acestui resortisant să fie prezent la propriul proces.

În aceste împrejurări, adoptarea unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere impune să se verifice, de la caz la caz, dacă punerea în executare imediată a acestei decizii este compatibilă cu dreptul la apărare al persoanei acuzate și, după caz, dacă nu este necesar să se amâne îndepărtarea sau să se retragă ori să se suspende interdicția de intrare și de ședere, în conformitate cu articolul 9 și cu articolul 11 alineatul (2) din această directivă.

2) Articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un stat membru să judece în lipsă un resortisant al unei țări terțe care face obiectul unei decizii de returnare însoțite de o interdicție de intrare și de ședere pe teritoriul național, cu condiția nu numai ca persoana acuzată să fi fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării, ci și ca acestea să îi fi fost puse la dispoziție măsuri speciale pentru a-i permite să fie prezentă la proces și ca ea să fi renunțat în mod liber și fără echivoc la acesta, sau ca această persoană, fiind informată cu privire la proces, să fie reprezentată în mod adecvat de un avocat mandatat de ea sau numit din oficiu.

3) Articolul 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că se opune ca un stat membru să poată considera că persoana a renunțat în mod liber să fie prezentă la propriul proces atunci când aceasta, deși a fost informată cu privire la consecințele neprezentării, și-a exprimat această intenție în cursul procedurii de urmărire penală într-un stadiu în care nu era stabilită data procesului.

4) Articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, în temeiul căruia statele membre se asigură că persoanele acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces, se opune unei reglementări naționale care prevede că persoana acuzată are obligația de a se înfățișa la procesul său.